

Pääkirjoitus

Avoimen tilan sosiologit

Riikka Homanen ja Marianne Mäkelin

Itä-Suomen yliopistossa maaliskuussa 2018 pidetyillä sosiologipäivillä jaettiin Sosiologia-lehden toimituskauden 2016–2017 parhaan artikkelin palkinto. Tällä kertaa palkinto meni Merja Kinnusen, Kirsti Lempiäisen ja Virve Peterin artikkelille *Konttorista monitilatoimistoksi. Työn tilojen etnografisen analyysi* (Sosiologia 2/2017). Voittajan valinnasta ja sen perusteista voi lukea tarkemmin tämän numeron sivuilta 216–217. Palkinto on järjestyksessään neljäs ja voittajan valitsee lehden toimituskunta.

Kinnusen, Lempiäisen ja Peterin artikkelissa käsitellään etnografisen pitkittäisaineiston avulla toimistotyön työtiloja ja niiden muutoksia 1980-, 1990- ja 2010-luvuilla. Kirjoittajat osoittavat artikkelissaan ansiokkaasti, miten uudet avoimet toimistotilat vaativat työntekijöiltä uudenlaista ja uudella tavalla sukupuolistunutta ruumiin ja itsen hallintaa ja esitystä. 1980- ja 1990-luvun konttoreissa vallitsi näkyvä hierarkia, jossa johtajat istuivat omissa isoissa työhuoneissaan yläkerroksissa ja alimpaa kerrosta asuttivat asiakaspalvelijat avokonttoreissaan. Naisten määrä väheni ja miesten määrä kasvoi mentäessä kerroksia ylöspäin. Kerroksia pitkin muuttui myös työn sukupuolittapai-

suus eli eri sukupuolille ominaisina pidetyt työn tekemisen tavat.

Sukupuolittapaisuus on myös materiaaliseen tilaan rakennettua. 1980- ja 1990-luvun virastotalojen omat työhuoneet olivat merkki miehiseksi mielletystä statuksesta, vallasta ja itsenäisestä ajattelutyöstä, johon tarvitaan rauhaista oma tila. Alakerran avo- ja koppikonttorit sekä jaetut työtilat sen sijaan kielivät auktoriteetin puutteesta ja kotityömäisestä työstä, jossa epämuodollista vuorovaikusta, kohtaamisia ja näin myös katkoksia työtehtäviin on (siedettävä) paljon.

2010-luvulla kirjoittajat havainnoivat, miten toimistorakennuksia modernisoidaan uusiksi *monitilatoimistoiksi*, joissa pääosa työstä tehdään avokonttoreissa – seisten, istuen ja paikkaa vaihtaen. Uutta avointa toimistokonseptia perustellaan tilan mahdollistamien (naistapaisten ja epämuodollisten) kohtaamisten avulla. Näissä kohtaamisissa ajatellaan syntyvän innovaatioita, kun ihmiset ”vapaasti”, dynaamisesti ja ammatihierarkiaan katsomatta kommunikoivat keskenään. Yksin tekeminen ei viestitäkään enää arvovallasta vaan yksinäisyydestä ja paikalleen seisahtuneita

suudesta. Paradoksaalisesti monitilatoimisto voi kuitenkin itseasiassa vähentää kasvokkaisia kohtaamisia, kun ihmiset hienotunteisesti varovat häiritsemästä toisiaan tai liikuttavat itsensä etätöihin kotiensa rauhaan.

Yliopistokaan eivät ole säästyneet avoimiin tiloihin tähtääviltä toimistotilauudistuksilta tai -strategioilta, minkä varmasti moni sosiologi omalta työpaikaltaan tunnistaa. Esimerkiksi Helsingin yliopiston kuluvan vuoden strategian toimeenpanosuunnitelmassa lukee että ”yliopiston muutosohjelman mukainen tilamäärän vähennys [...] edellyttää uudenlaista tilankäyttöä, kuten avoimia monitilatoimistoja, jaettuja työpisteitä sekä opetus- ja laboratoriotilan entistä laajempaa yhteiskäyttöä” (s. 13). Asiakirjassa myönnetään avoimesti, että pääasiallinen syy avoimiin monitoimitiloihin ja jaettuihin työpisteisiin ja tiloihin on tilamäärän vähennys ja näin kustannussäästöjen tekeminen.

Avoimien yhteisten tilojen sisäänajo osuu yhteen korkeakoulusektorin hallinnon kasvavan managerialisoinnin kanssa. Säästöjen lisäksi tuottoa pitäisi pystyä tuottamaan tehostamalla toimintaa aina vaan epävarmemmassa työtilanteessa ja lyhyemmällä rahoituspätkillä. Chris Baldry ja Alison Barnes kirjoittavat artikkelissaan *The Open-plan academy (Work, employment and society 2/2012)*, kuinka avoimeen tilaan tähtäävät akateemisen toimistotilan uudelleen järjestelyt ovat paraati-esimerkki siitä, miten vaatimukset kustannustehokkuudesta ja akateemisen työn erityislaatu eivät kohtaa. Avoimeen ja jaettuun tilaan ei mahdu (paljoa tai ollenkaan) kirjoja tai papereita, ja keskittymistä vaativaa tutkimus- ja kirjoitustyötä voi olla vaikeaa tehdä muiden ihmisten häirittäessä työtä rupatellessa, liikkumalla tilassa ja puhelinten soidessa. Luottamuksellisten aineistojen tarkasteleminen avoimessa tai edes puoliavoimessa tilassa on tutkimuseettisesti vähintään kyseenalaista, ja luottamuksellisten keskustelujen

käyminen opiskelijoiden, tutkimusinformanttien tai yhteistyökumppanien kanssa pitää järjestää erikseen jossain muualla.

Avoimet työtilat eivät toisin sanoen huomioi sitä, että akateeminen työ vaatii kommunikaation lisäksi yksityisyyttä ja eristäytymistä, hyllymetrejä ja paperikasoja. Vapautta olla häiritsevää, sotkuinen ja itsekseen. Jokainen meistä myös kaipaa tunnetta siitä, että voi työssään hallita sitä, milloin ja kenen kanssa kommunikoi ja milloin on aika kirjoittaa rauhassa. Kuten Kinnunen ja kumppanit kirjoittavat, avoimen työtilan ”näennäinen vapaus piilottaa näkyviltä sopimuksen yksipuolisuuden ja kääntää pääläelleen vapauden ja joustavuuden” (s.125).

Baldry ja Alison muistuttavat, että avokonttorin historia on toimistotyön arvon alennuksen historiaa. Työntekijöiltä riisutaan oikeus omaan ja personoituu tilaan, ja heidän työnsä arvotetaan työksi, joka ei kaipaa ajattelurauhaa, yksityisyyttä tai kirjoihin arkistoitunutta työn historiallista asiantuntemusta. Näin avoimen tilan toimistosuunnitelmia voidaan pitää hyökkäyksenä sosiologien, kuten muidenkin akateemisten työntekijöiden, ammattitaitoa ja asiantuntijastatusta kohtaan. Se on myös usein hyökkäys yhteisön heikoimpia kohtaan: avoimiin tiloihin sijoitetaan yhä ensisijaisesti nuorempia tutkijoita, joilla todennäköisesti ei ole mahdollista sijoittaa toimivaan kotitoimistoon samalla tavalla kuin vanhemmilla kollegoillaan.

* * *

Tässä numerossa julkaistut artikkelit käsittelevät kaikki tavalla tai toisella tunnustusta, osallisuutta ja kuulumista. Ilmiökentät, joilla artikkelit liikkuvat, ovat moninaiset aina maaseudun naisyrittäjien toimijuuden tunnosta osallistuvan demokratian saaman poliittisen tuen kautta väestökirjanpitoon maahanmuuttajista sekä valmennuskurssien järjestämiseen.

Lehden ensimmäisessä artikkelissa Hanna-Mari Ikonen tarkastelee maaseudulla toimivien pienyrittäjänäisten kokemuksia ja toiveita siitä, mikälaiselle toimijuudelle he haluavat ja voivat saada tunnustusta. Seurantahaastattelumenetelmän avulla Ikonen valottaa sitä, miten naisten työssä keskeistä on hyvin tekeminen, arjen toisto, muista huolehtiminen ja asioiden yhteensovittaminen. Tällaiselle naistapaiselle työn tekemisen tavalle he myös etsivät tunnustusta, joka vahvistaisi heidän toimijuuden tuntoa. Valtavirtayrittäjyyden kentillä ja taloudellisesti selviytyäkseen pitäisi kuitenkin panostaa näkyvyyteen ja tuoda itseä esille tavoilla, jotka eivät aina tunnu maaseudun naisryttille omilta.

Ritva Salminiitty kysyy artikkelissaan, onko poliittinen tuki osallistuvalla demokratialla laantumassa. Artikkelin kertoo Turun kaupunginvaltuustosta tehdystä tapaustutkimuksesta, jossa tarkasteltiin valtuutettujen asenteita kuntalaisten poliittista osallistumista kohtaan vuosina 2005 ja 2013 toteutetun kyselyn avulla. Aineiston klusterianalyysi osoittaa, että osallistuvan demokratian kannatus on vähentynyt valtuutettujen yleisesti myönteisenä pysyneestä suhtautumisesta huolimatta. Myönteisesti suhtautuvien määrä ei ole kuitenkaan kasvanut, vaan myönteisesti suhtautuvan ryhmän asenteet ovat aiempaa voimakkaammat. Samaan aikaan minimidemokraattiset asenteet näyttävät myös vahvistuneen.

Marja Alastalo ja Riikka Homanen kartoittavat lehden kolmannessa artikkelissa väestökirjanpitoa ulkomaalaisten hallinnan ja tietämisen teknologiana. Tutkimus toteutettiin monipaikkaisen etnografian menetelmällä siten, että tutkijat seurasivat ulkomaalaisia koskevaa tiedonmuodostusta valtionhallinnossa aina maistraattien rekisteröintikäytännöistä rekisteripohjaisen tilastotiedon muodostamiseen Tilastokeskuksessa. Tutkimus osoitti, että rekisteriapparaatti kohtelee suomalaisen maahanmuuttopolitiikan mukai-

sesti ulkomaalaisia eriarvostavasti ja rekisteriin pohjautuva tilasto puolestaan osin peittää tätä eriarvoisuutta. Artikkelin hyväksyttiin julkaistavaksi lehden toimituskunnan kokouksessa 3/2017 syyskuussa 2017 ennen kuin Homasen päätoimittajakausi alkoi.

Toisen asteen ja korkeakoulutuksen nivelvaiheeseen rakentunut yksityinen valmennuskurssijärjestelmä on Sonja Kosusen ja Nina Haltian artikkelin aihe. Kirjoittajat tarkastelevat kurssijärjestäjien puhetapoja koulutuskuluttajuudesta, piilokoulutuksesta ja koulutuksen yksityistymisestä. Diskurssianalyysin avulla he erittelivät järjestäjien haastattelupuheesta neljä diskurssia: tukidiskurssin, liiketoimintadiskurssin, sosiaalisen vastuun diskurssin ja yksilöllisen vastuun diskurssin. Johtopäätöksenä artikkelissa esitetään, että hakutilanteet, joihin kurseilla valmistutaan, näyttävät yksilöllisinä ratkaisujen paikkoina, joissa eriarvoisuudet palautetaan yksittäisen koulutuskuluttajan vastuun tasolle ja ongelmaksi.